

L'ESPAI LITORAL: UNA ORDENACIÓ TERRITORIAL PENDENT

Vicent Ortuño

La disminució de l'afluència turística de l'any 1990 i l'anunciada possible crisi per al 1991, han posat de relleu que alguns dels problemes que afecten l'espai litoral continuen sense ser tractats de manera global i conjunta; en efecte, tot i que en algunes zones ja fa uns quants anys que una part de la demanda turística comença a anar lligada a una millora de les condicions medioambientals, l'ordenació del territori no és encara l'important instrument de la política territorial que hauria de ser. Els Plans Generals d'Ordenació Urbana d'àmbit local continuen sent els principals instruments que regulen el territori, la qual cosa limita les solucions a visions particulars i condiciona o impedeix l'execució de polítiques de més abast territorial.

No pretenc estendre'm sobre alguns dels aspectes que encara són motiu de discussió, com ara el mateix concepte de litoral o la delimitació de l'espai litoral, sinó de remarcar la necessitat de la planificació territorial que contemple el conjunt de municipis on el consum d'espais que genera el turisme comença a fer-se evident i que ultrapassa els municipis litorals; criteris n'hi ha de variats, des dels físics als demogràfics o als político-administratius, però és evident que segons els objectius marcats l'escala de valors dels criteris variarà.

Fins l'aparició del turisme la profunditat de l'espai litoral era, generalment, escassa, fins i tot moltes poblacions amb terme municipal litoral, però amb el nucli urbà situat a l'interior, vivien d'esquena al mar. La irrupció del turisme de masses es produeix majoritàriament al voltant de municipis amb el nucli de població a primera línia litoral; posteriorment comença a estendre's seguint la línia de costa. Fins aquest moment, anys 70, la profunditat del territori litoral venia considerablement condicionada pels factors demogràfics i físics. És a partir dels 80 que comença a evidenciar-se que en molts casos l'oferta sol-platja no era suficient, sinó que calia oferir natura, tranquil·litat, etc. Aquesta nova demanda, més exigent amb la conservació de l'entorn natural, era conseqüència de la saturació de certs sectors litorals, tant urbanística com demogràfica, amb la consegüent pèrdua de qualitat ambiental. Els agents urbanitzadors s'hagueren d'adaptar a una nova i incipient demanda.

L'increment d'urbanitzacions de vivendes unifamiliars aïllades en municipis

que administrativament ja no tenien accés a la primera línia del litoral i fins i tot alguns de més a l'interior, responia a aquesta nova adequació de l'oferta i modificava els criteris delimitadors de l'espai litoral considerats fins aleshores; els obstacles ortogràfics que havien aïllat alguns municipis del litoral i de la xarxa de comunicacions, ara eren utilitzats com una part "qualificada" de l'oferta.

Per a aquest objectiu els agents urbanitzadors comptaren amb la col·laboració de nombrosos ajuntaments, que no dubtaren a oferir àrees del seu terme municipal per a la realització, en alguns casos massiva, d'urbanitzacions. L'argumentació era el benefici fàcil i ràpid dels urbanitzadors i la participació del municipi en el progrés econòmic "enlluernador" dels nuclis turístics litorals. A més, comptaven amb la facilitat administrativa en matèria urbanística.

Aquesta facilitat dels ajuntaments per a legalitzar urbanitzacions il·legals i autoritzar-ne de noves, sense un pla d'objectius i recursos ha provocat greus situacions. El procés seguit en un sector litoral com el de la Marina Alta és un dels més il·lustradors de les conseqüències d'aquesta actuació sobre el territori.

Aquesta comarca és un dels territoris on els problemes que ha generat l'absència d'una planificació global que interrelacionés de manera equilibrada els recursos amb el consum turístic resulta més evident. La debilitat dels recursos hídrics és coneguda des de fa molts anys i la progressiva salinització dels aqüífers més propers a la costa ja la pateixen tant els ciutadans com l'agricultura; aquest problema ha generat enfrontaments coneguts com "la guerra de l'aigua" entre municipis, intents de mocions de censura contra alcaldes de grups de pressió amb l'objectiu d'aconseguir la qualificació de determinats terrenys com urbanitzables, enfrontaments de grups urbanitzadors amb la Conselleria d'Obres Públiques, etc. Tot i això, els actuals PGOU dels municipis segueixen sent desarrollistes i continuen sense contemplar solucions als problemes que els afecten. Aquests inconvenients afegits als derivats de l'elevada densitat d'urbanització a la primera línia del litoral, ha originat que els promotors turístics hagen buscat a l'interior tot allò que al litoral no podien oferir i que ja començava a provocar una pèrdua de la imatge turística de l'àrea i en conseqüència dels seus interessos: aigua no salinitzada i sense restriccions, major contacte amb la natura, menor densitat d'edificació, etc. Per a açò disposaven d'un territori amb agricultura de secà, un elevat índex migratori, gran superfície improductiva i nuclis amb molt poca població. Pocs municipis s'hi han resistit.

Per a aquesta comunicació he fet servir els límits que estableix per a la Marina Alta la Conselleria d'Administració Pública de la Generalitat Valenciana; per a les divisions internes he utilitzat els següents criteris, respectant sempre els termes municipals (tot sabent la relativitat d'aquesta generalització, però estimant que pot resultar orientativa):

a) Zona litoral: comprén els municipis amb terme municipal litoral i on el turisme és l'activitat econòmica principal (Dénia, Xàbia, Benitatchell, Teulada, Benissa i Calp).

b) Zona interior: la resta de municipis. Ací he fet una subdivisió:

b.1.) l'àrea immediata a la litoral i que comprén uns municipis que tenen una diversitat econòmica més equilibrada, ja que el pes del turisme no és tan determinant. Aquest sector té un dinamisme econòmic considerable (indústria, construcció, comerç, turisme i agricultura) i és per on passen els principals eixos de comunicació (l'autopista i la carretera litoral que comunica València amb Alacant per la costa). Gata, Ondara, Pedreguer, Pego, El Verger i Els Poblets; aquest darrer municipi és el de més dubtosa adscripció entre aquesta zona i la litoral.

b.2.) La resta de municipis. Són els 21 municipis restants, la major part dels quals són els considerats de muntanya; el despoblament d'aquesta zona ha estat continu fins avui; l'agricultura de secà continua sent, en la majoria, la principal activitat econòmica.

És en aquest darrer sector on el turisme ha penetrat de manera considerable i comença a invertir la tendència demogràfica i econòmica d'alguns municipis. És aquesta dinàmica la que fa que gairebé tots els municipis tinguen posada la seua esperança de progrés en el turisme. En aquest sector pràcticament no existeixen les construccions en altura, l'oferta és de vivendes unifamiliars amb parcel·la, la qual cosa fa que el consum d'espai siga considerable.

Són pocs els municipis que, a hores d'ara, no tenen realitzada, o en projecte, alguna urbanització en el seu terme municipal.

L'evolució de la població entre els anys 1970 i 1986 i la dels habitatges en el mateix període, és clarament il·lustrativa, sobretot si observem la variació experimentada en els habitatges secundaris o buits.

Així, en la zona litoral durant aquest període de 16 anys la població ha passat de 37.017 habitants a 58.409 habitants, és a dir, ha augmentat un 57,79%; les vivendes principals han augmentat un 82,67 % i les secundàries un 22,78%, gràcies en part al fort increment urbanitzador al poblenou de Benitatjell i a Teulada-Moraira, amb un 1.160% i 550% respectivament. Però tractant-se de municipis litorals on el turisme és, amb diferència, la principal activitat econòmica, les xifres no són sorprenents.

En la zona intermitja els increments són més moderats; la població ha augmentat un 6,93% (de 27.633 a 29.547 h.), les vivendes principals un 18,86% i les secundàries un 136,05%, gràcies sobretot al Verger (157,45%) i als Poblets (1.259,30%), que són els dos municipis d'aquest sector més pròxims al litoral. (En aquest darrer municipi és de destacar que prop del 50% del seu terme municipal, que és tot de regadiu, ja hi és urbanitzat). En els sectors de muntanya d'aquests municipis ja existeixen urbanitzacions consolidades (Gata, Pedreguer i Pego).

Però és en la zona interior on l'evolució és més significativa; mentre el conjunt de la població d'aquest sector disminuïa un 9,10 % (de 15.018 h. a 13.652 h.) i els habitatges principals augmentaven un 6,76%, els secundaris experimentaven un creixement del 174,76%. Pràcticament tots els municipis d'aquesta zona perdien població des dels anys 40-50, però alguns havien

invertit la tendència des del 1975 i són aquells que més aviat s'abocaren al turisme (Benidoleig, Orba i Xaló) i altres, que s'hi afegiren més tard, comencen a experimentar la inversió a partir dels 80 (Alcanalí, Parcent i Senija). Avui és difícil trobar un municipi d'aquesta zona que no tinga previst urbanitzar alguna part del seu terme.

Actualment la influència que el sector turístic exercia envers els pobles de l'interior, que era sobretot comercial i de demanda de mà d'obra per a la construcció i els serveis, ha sofert modificacions; el consum de sòl ha transcendit els municipis de primera línia litoral i comença a ser una realitat en els municipis de l'interior. El fet que cada ajuntament puga decidir les àrees a urbanitzar provoca l'aparició de zones edificades de manera heterogènia en un mateix espai natural (fons de valls, vessants o cim d'una serra, etc.).

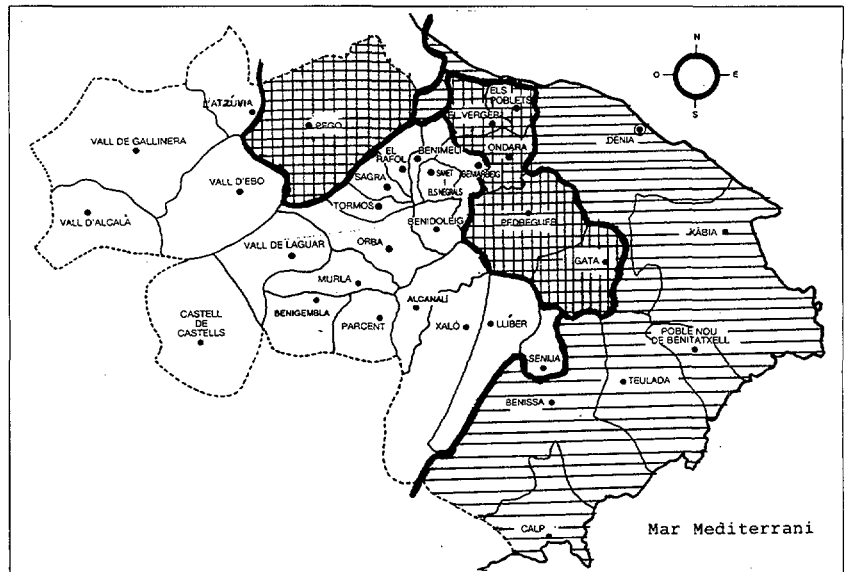
La planificació global i conjunta d'un espai supramunicipal planteja diversos problemes; d'una banda retalla l'autonomia municipal i el lícit desig d'aquests ajuntaments d'accedir al benefici econòmic que representa el turisme, però d'altra banda si l'activitat urbanitzadora es circumscriu al terme municipal pot produir, per al conjunt de territoris, una urbanització que podria arribar a eliminar la principal característica de l'oferta turística de les zones interiors: la millor conservació de l'entorn. És molt difícil de justificar la pretensió, excessivament conservacionista, que l'interior continue amb les condicions actuals de pobresa, despoblament, manca de serveis, etc., per tal que aquest endarreriment puga ser ofert als ulls dels visitants del cap de setmana o del litoral, com un espai natural i "típic".

Cal, per tant, una planificació integral del litoral que contemple les zones interiors que també es veuen afectades pel turisme, per tal de valorar la potencialitat dels recursos turístics i completar una oferta diversificada. La planificació territorial no es deu limitar a cada terme municipal, sinó que ha d'abastar àrees més extenses i interrelacionades; no es pot entendre la planificació de municipis com Polop i La Nucia al marge del de Benidorm, com tampoc s'hauria de planificar separatament Dénia, Xàbia o Benissa de Benidoleig, Orba, Alcanalí, Parcent, Senija o Xaló.

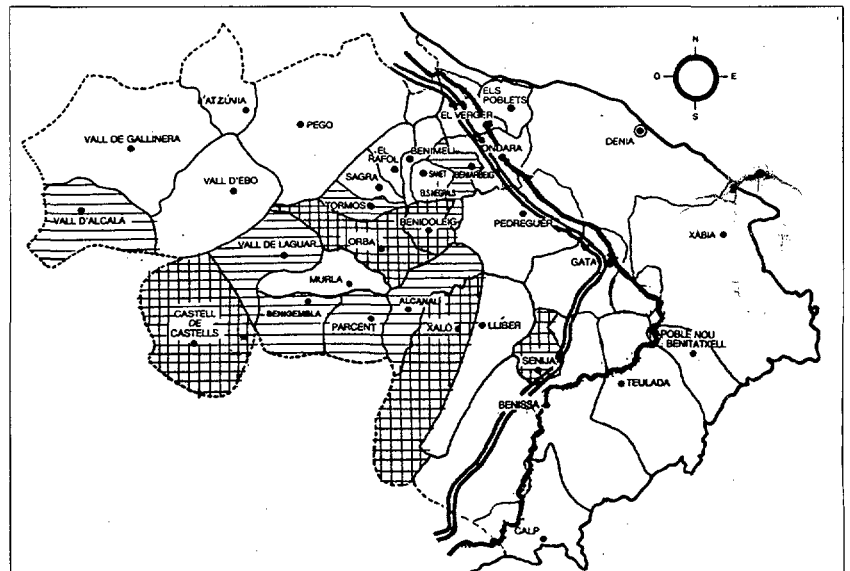
Cal però, per tal que l'administració siga més eficaç, establir uns límits territorials funcionals, amb competències transferides i capacitat de gestió, que, ara com ara, no existeixen al País Valencià.

HABITATGES

	POBLACIÓ			1970			1986			% de creixement		
	1970	1986	%	prals.	sec. o buides	total	prals.	sec. o buides	total	prals.	sec. o buides	total
L'Atzúvia	648	558	-13,89	204	62	266	202	121	323	-0,98	95,16	21,43
Alcanalí	689	649	-5,81	232	90	322	246	197	443	6,03	118,89	37,58
Beniarbeig	1.202	1.165	-3,08	347	49	396	375	152	527	8,07	210,20	33,08
Benigembla	544	395	-27,39	198	47	245	167	111	278	-15,66	136,17	13,47
Benidoleig	711	774	8,86	241	43	284	303	263	566	25,73	511,63	99,30
Benimeli	379	349	-7,92	120	37	157	115	66	181	-4,17	78,38	15,29
Castell de Castells	797	598	-24,97	277	44	321	218	143	361	-21,30	225,00	12,46
Llíber	422	423	0,24	147	92	239	152	64	216	3,40	-30,43	-9,62
Murta	457	367	-19,69	166	59	225	147	104	251	-11,45	76,27	11,56
Orba	1.196	1.558	30,27	392	98	490	590	651	1.241	50,51	564,29	153,27
Parcent	669	653	-2,39	238	96	334	272	222	494	14,29	131,25	47,90
El Ràfol d'Almúnia	442	377	-14,71	140	48	188	136	44	180	-2,86	-8,33	-4,26
Sagra	514	404	-21,40	170	52	222	153	77	230	-10,00	48,08	3,60
Sanet i els Negrals	581	554	-4,65	187	55	242	193	65	258	3,21	18,18	6,61
Senija	510	438	-14,12	176	42	218	161	154	315	-8,52	266,67	44,50
Tormos	314	255	-18,79	104	18	122	94	56	150	-9,62	211,11	22,95
La Vall d'Alcafa	313	167	-46,65	106	39	145	75	95	170	-29,29	143,59	17,24
La Vall d'Ebo	461	380	-17,57	161	68	229	141	101	242	-12,42	48,53	5,68
La Vall de Gallinera	1.108	809	-26,99	368	225	593	306	358	664	-16,85	59,11	11,97
La Vall de Laguar	1.260	1.022	-18,89	290	46	336	292	135	427	0,69	193,48	27,08
Xaló	1.801	1.757	-2,44	558	140	698	810	805	1.615	45,16	475,00	131,38
Total parcial	15.018	13.652	-9,10	4.822	1.450	6.272	5.148	3.984	9.132	6,76	174,76	45,60
Gata	4.946	5.175	4,63	1.333	695	2.028	1.549	1.111	2.660	16,20	59,86	31,16
Ondara	4.006	4.632	15,63	1.105	336	1.441	1.420	759	2.179	28,51	125,89	51,21
Pedreguer	5.183	5.684	9,67	1.468	909	2.377	1.800	1.932	3.732	22,62	112,54	57,00
Pego	9.083	9.415	3,66	2.582	563	3.145	2.957	1.090	4.047	14,52	93,61	28,68
El Verger	3.389	3.636	7,29	954	235	1.189	1.110	605	1.715	16,35	157,45	44,24
Els Poblets	1.026	1.005	-2,05	288	86	374	352	1.169	1.521	22,22	1.259,30	306,68
Total parcial	27.633	29.547	6,93	7.730	2.824	10.554	9.188	6.666	15.854	18,86	136,05	50,22
TOTAL INTERIOR	42.651	43.199	1,28	12.552	4.274	16.826	14.336	10.650	24.986	14,21	149,18	48,50
Dénia	16.543	22.636	36,83	4.545	5.521	10.066	7.128	13.446	20.574	55,83	143,54	104,39
Xàbia	7.150	12.647	76,88	1.972	3.229	5.201	4.009	11.293	15.302	103,30	249,74	194,21
Poblenou de Benitatxell	1.503	1.613	7,32	452	83	535	567	1.046	1.613	25,44	1.160,24	201,50
Teulada	2.975	4.310	44,87	874	857	1.731	1.642	5.575	7.217	87,87	550,53	316,93
Benissa	5.624	7.171	27,51	1.728	1.553	3.281	2.378	4.993	7.371	37,62	221,51	124,66
Calp	3.222	10.032	211,36	888	2.645	3.533	3.381	8.474	11.855	280,74	220,38	235,55
TOTAL LITORAL	37.017	58.409	57,79	10.459	13.888	24.347	19.105	44.827	63.932	82,67	222,78	162,59

 municipis amb terme municipal litoral.
  zona interior immediata a la litoral.
  zona interior.

 C. N. 332

 autopista A-7

 municipis de l'interior que han experimentat un % de creixement dels habitatges secundaris superior a la mitjana del creixement dels municipis del litoral (222,78 %).

 municipis de l'interior que han experimentat un % de creixement dels habitatges secundaris superior al 100 %.

BIBLIOGRAFIA

- Censo de Viviendas, I.N.E., 1970.
- Censo de Población, I.N.E., 1970.
- Padró Municipal d'Habitants, Conselleria d'Economia i Hisenda, Generalitat Valenciana, 1986.
- Proposta de Demarcacions Territorial Homologades, Conselleria d'Administració Pública, Generalitat Valenciana, 1988.
- LAX, Gonçal i MOMPART, Anna: "El litoral. Un exemple de conflictivitat espacial", Treballs de la Societat Catalana de geografia, 13 i 14, S.C.G., desembre 87 i març 88, pp. 35-47.
- CALS, Joan: "Turismo y Territorio: los términos de una dialéctica", a *Ecología, economía y turismo en el Mediterráneo*, Ajuntament de Benidorm, 1986, pp. 153-162.
- VERA REBOLLO, José Fernando: *Turismo y urbanización en el litoral alicantino*, Inst. Juan Gil-Albert i Dip. Prov. d'Alacant, Alacant, 1987.
- SANCHEZ, Joan-Eugeni: "Por una geografía del turismo de litoral. Una aproximación metodológica", *Estudios Territoriales*, 17, CEUTMA, gener-abril, 1985, pp. 103-122.